

KS. GRZEGORZ LESZCZYŃSKI
Łódź

PROCES KSZTAŁTOWANIA SIĘ KANONU 1095 KODEKSU PRAWA KANONICZNEGO

W *Corpus Iuris Canonici* z 1917 r. nie znajdujemy żadnej wzmianki dotyczącej niezdolności psychicznej stron jako motywu stwierdzenia nieważności małżeństwa ani pośród przeszkód małżeńskich, ani pośród wad zgody małżeńskiej. Fundamentalny dla materii zgody małżeńskiej kan. 1081 w starym Kodeksie prawa kanonicznego stwierdzał, co następuje:

§ 1. *Matrimonium partum consensus inter personas iure habiles legitime manifestatus facit matrimonium.*

§ 2. *Consensus matrimonialis definiri potest actus voluntatis quo utroque pars tradit et acceptat ius in corpus, perpetuum et exclusivum, in ordine ad actus per se aptos ad prolis generationem*¹.

Kanon 1081 wskazuje zatem na podstawowe elementy małżeństwa: consensus stron, zdolność prawna stron (*habilitas*), przedmiot małżeństwa określany jako akt woli polegający na przyjęciu i zaakceptowaniu obowiązków określanych terminem *ius in corpus*, cel małżeństwa ukierunkowany na zrodzenie potomstwa, zgodne z prawem wyrażenie zgody małżeńskiej. Brak jakiegokolwiek odniesienia w tekście kanonu do tematyki zdolności psychicznej stron do ważnego zawarcia małżeństwa rozpoczął szeroką dyskusję w tym względzie zarówno w doktrynie, jak i Jurisprudencji².

¹ *Corpus Iuris Canonici*, Città del Vaticano 1935.

² Niewątpliwie bardzo ważną rolę w procesie kształtowania się kan. 1095 KPK odegrała Jurisprudencja. W niniejszym artykule koncentrujemy się jednak na dokonaniach doktryny kanonicznej, czyniąc jedynie niezbędne odniesienia do niektórych sentencji rotalnych oraz ukazując najbardziej charakterystyczne zmiany widzenia problemu na przestrzeni lat dzielących dwa Kodeksy prawa kanonicznego z 1917 i 1983 r. w Jurisprudencji.

JURISPRUDENCJA PRZED SOBOREM WATYKAŃSKIM II

Jurisprudencja rotalna po 1917 r., tzn. roku wydania *Corpus Iuris Canonici*, koncentrowała swoją uwagę przede wszystkim na „zdolności rozumienia”, czyli na wpływie chorób psychicznych na nieważność małżeństwa, a ponadto na dokonaniu rozróżnienia między terminem *amentia* i *dementia* oraz na interpretacji kwestii związanych z ignorancją.

Ożywiona dyskusja dzieliła tych, którzy popierali teorię Sanchesa, że do ważnego wyrażenia zgody małżeńskiej wystarczy *discretio sufficiens ad lethaliter peccandum*, oraz tych, którzy uważali, że do ważnego wyrażenia zgody małżeńskiej konieczny jest wyższy stopień zdolności dokonania wyboru, tak jak pisał św. Tomasz z Akwinu. Pośród tych dyskusji zrodziła się teoria propagująca konieczność jasnego określenia chorób, które wpływają jedynie na intelekt człowieka i tych, które bezpośrednio oddziałują na jego wolę³. Teoria ta poddana została jednak bardzo ostrej krytyce przede wszystkim ze strony doktryny⁴, ale również ze strony Jurisprudencji. Jak czytamy chociażby w jednej z sentencji *coram Quattrocolo*:

*In homine... sanae mentis separati nequit intellectus a libertate arbitrii, homo siquidem utens ratione libertate simul carere nequit iuxta Conc. Trid. Sess. VI, cap. X; nam in fomite sanae mentis voluntas necessario adesse debet*⁵.

Nie było zatem możliwe, zdaniem Quattrocolo, rozdzielenie u zdrowego mentalnie człowieka intelektu i woli, czyli ten, kto używał rozumu, nie mógł jednocześnie być pozbawionym wolnej woli. Stąd należało rozumieć, że o braku wolnej woli można było mówić jedynie wtedy, gdy człowiek nie miał zdolności rozumowania.

W latach pięćdziesiątych i sześćdziesiątych Jurisprudencja uczyniła jednak znaczący krok w niniejszym temacie, próbując określić najpierw *maturitas iudicii quae sit proportionata matrimoniali contractui*, by następnie dokonać jasnego rozróżnienia między *questio discretionis iudicii* i *questio ignorantiae*. Stało się to

³ Teoria ta chce dokonać jasnego rozróżnienia między zdolnością intelektu a zdolnością woli człowieka. Co więcej, wymaga ona zupełnie innego stopnia zdolności w przypadku *questio intellectus*, innego zaś w przypadku *questio voluntatis*, mówiąc w pierwszym przypadku o odpowiedniej *maturitas contractui matrimoniali*, wyższej niż do popełnienia grzechu ciężkiego, w drugim zaś o najnormalniejszej *maturitas ad lethaliter peccandum sufficiens*; por. P. A. D'Avack, *Cause di nullità e di divorzio nel diritto matrimoniale canonico*, Roma 1940, s. 137.

⁴ Jako przykład G. Michels podaje: „Certe admitti nequit ut, integro manente intellectu, sola voluntas, cum sit spiritualis potentia iudicium rationis sequi nata, vi morbid cuiusdam physici infirmari possit, ut contra propriam naturam amplius non sit vis electiva eorum quae ab intellectu normali modo, ut supponitur, proponuntur. Unde, sicut nequit esse voluntas in iis quae intellectu carent, ita, e contra certe adest in iis quae sunt intellectu praedita. Ubi intellectus, ibi voluntas et viceversa”; G. Michels, *De delictis et poenis*, I, Lublin 1935, s. 179.

⁵ *Coram Quattrocolo, 16 czerwca 1943*, „Sacrae Romanae Rotae Decisiones seu Sententiae” 35 (1943), s. 435.

możliwe przede wszystkim dzięki nowym osiągnięciom nauk psychologicznych i uznaniu ich jako istotne przez Jurisprudencję.

Pojęcie *facultas critica* rozumianej jako *vis Judicandi et ratiocinandi seu affirmandi vel negandi de aliqua re, et iudicia componendi ut novum iudicium inde logice deducatur* stało się coraz mocniej obecne w Jurisprudencji. Co więcej, zaczęła przeważać teoria interpretująca *facultas critica* jako niezbędny warunek ważności zgody małżeńskiej. Ponadto, w tym czasie pojawiło się bardzo istotne rozróżnienie między *facultas critica* i *actus voluntatis*, między sferą intelektualną człowieka i jego wolną wolą, pomimo iż obie te sfery związane są nierozzerwalnie w jednym i tym samym podmiocie, który staje przed koniecznością podjęcia decyzji małżeńskiej⁶.

Na początku lat sześćdziesiątych Jurisprudencja skoncentrowała się na tematyce związanej z osobowością człowieka i jej wpływem na ważność wyrażonej przez niego zgody małżeńskiej. Stąd większość sentencji rotalnych z tamtego okresu podejmowało temat różnych zaburzeń osobowości i skupiało swoją uwagę szczególnie na nerwicach psychopatiach⁷. W jednej z sentencji c. Lefebvre czytamy:

*Namque personalitas psychopathica seu abnormis talis esse potest quandoque saltem, ut ius voluntas revera incapax sit ad electionem veram in re adeo gravi, sive propter aius suggestionabilitatem, sive propter impulses quod reprimere absolute nequeat, sive propter instabilitatem*⁸.

Z drugiej strony, w latach sześćdziesiątych pojawiła się w Jurisprudencji rotalnej kwestia *incapacitas assumendi onera*. Powodem pojawienia się tej kategorii były przypadki przeróżnych patologii o podłożu seksualnym, w sposób szczególny zaś ninfomania i homoseksualizm. Do końca lat pięćdziesiątych patologie te były traktowane w prawie procesowym jedynie jako wykluczenie wierności małżeńskiej. W latach sześćdziesiątych zaczęła tworzyć się osobna kategoria, którą część Jurisprudencji określała terminem *impotentia moralis*⁹, inna zaś *incapacitas assumendi onera*¹⁰.

SOBÓR WATYKAŃSKI II

Sobór Watykański II, ze swoją odnowioną wizją małżeństwa, stał się momentem niezwykle istotnym w procesie kształtowania się kan. 1095 KPK. W Konstytu-

⁶ Por. C. Tricerri, *Note di giurisprudenza rotale sulla nullita del matrimonio derivante da "defectus validi consensus"*, „Monitor Ecclesiasticus” 104 (1979), s. 443–444.

⁷ Przykład: c. Anné, 26 czerwca 1965; c. Mattioli, 7 października 1965; c. Lefebvre, 8 lipca 1967.

⁸ c. Lefebvre, 8 lipca 1967, „Monitor Ecclesiasticus” 94 (1969), ss. 54.

⁹ Por. C. Tricerri, dz. cyt., s. 444.

¹⁰ Por. c. Anné, 17 stycznia 1967, „Sacrae Romanae Rotae Decisiones seu Sententiae” 59 (1967), s. 23–36.

cji duszpasterskiej *De Ecclesia in mundo huius temporis*, zaczynającej się od słów *Gaudium et spes*, małżeństwo zostało określone w sposób następujący:

*Intima comunitas vitae et amoris coniugalis, a Creatore condita suisque legibus instructa, foedere coniugii seu irrevocabili consensus personali instauratur*¹¹.

Definicja ta kładła nacisk na dwa niezwykle istotne aspekty małżeństwa. Z jednej strony ukazywała ona małżeństwo jako wspólnotę życia i miłości (*in facto esse*), z drugiej zaś przedstawiała *consensus* stron jako konstytutywny element tej wspólnoty (*in fieri*). Bardzo mocno został podkreślony charakter interpersonalny więzi małżeńskiej, co uwidaczniało się również w różnorodnych sformułowaniach użytych przez Sobór; w celu określenia małżeństwa: *intima communitas vitae et amoris coniugalis, intima unio, utpote duarum personarum donatio, actu humano, quo coniuges sese mutuo tradunt atque accipiunt*¹². Z takiego rozumienia małżeństwa zrodziła się również zmiana spojrzenia Kościoła na główne cele małżeństwa. Zrodzenie potomstwa, uważane do czasu Soboru Watykańskiego II za cel najważniejszy, ustąpił miejsca więzi małżeńskiej czy po prostu miłości, która łączy dwoje ludzi. Sobór z pewnością nie negował *ordinatio ad prolem*, nie mniej jednak położył zdecydowany nacisk przede wszystkim na *ius ad totius vitae consuetudinem*, z którym *ius ad prolem* niewątpliwie się łączyło, ale jedynie jako element pochodny, nie zaś pierwszorzędny.

Consensus stron został uznany jako moment, w którym małżeństwo powstaje. W rozumieniu soborowym interpretowany był przede wszystkim jako akt ludzki:

*Ita actu umano, quo coniuges sese mutuo tradunt atque accipiunt, institutum ordinatione divina firmum oritur, etiam coram societate; hoc vinculum sacrum intuitu boni, tum coniugum et prolis tum societatis, non ex humano arbitrio pendet*¹³.

Warto zwrócić uwagę na fakt, że Sobór postanowił nie określać małżeństwa terminem *contractus* używanym w *Corpus Iuris Canonici* z 1917 r., a zastąpił go terminem *foedus*, który pomimo iż budził wiele wątpliwości co do jego prawnej interpretacji¹⁴, odkrył głębię małżeństwa i umiejscowił je w ścisłej relacji do Stwórcy.

PRZYGOTOWANIE SCHEMATU KODEKSU Z ROKU 1970

Właściwy proces kształtowania się kan. 1095 KPK rozpoczął się za czasów pontyfikatu papieża Jana XXIII, który po zakończeniu I sesji Soboru Watykańskiego II powołał do istnienia, złożoną z 40 kardynałów, komisję o nazwie *Pontificia Commissio Codici Iuris Canonici Recognoscendo*. Następca Jana XXIII na

¹¹ Constitutio pastoralis „*Gaudium et spes*”, n. 48, „*Acta Apostolicae Sedis*” 58 (1966), s. 1068.

¹² Tamże, s. 1067–1069.

¹³ Tamże.

¹⁴ Problem polegał na interpretacji terminu *foedus*, przez który niektórzy autorzy rozumieci małżeństwo *in facto esse*, inni zaś *in fieri*.

Stolicy Piotrowej papież Paweł VI postanowił wspomóc Komisję powołanym przez siebie ciałem doradczym składającym się specjalistów w dziedzinie prawa kanonicznego określanych mianem Konsultantów. Organ ten od samego początku, biorąc pod uwagę najnowsze osiągnięcia psychologii, a zarazem przekazaną przez Sobór Watykański II wizję małżeństwa, starał się jasno określić rozumienie zdolności psychicznej osoby do ważnego wyrażenia zgody małżeńskiej i do stworzenia z drugą osobą wspólnoty życia, jak określa się małżeństwo¹⁵.

11 maja 1970 r. Komisja przedstawiła grupie Konsultantów projekt dwóch odrębnych kanonów dotyczących niezdolności psychicznej osoby do ważnego zawarcia małżeństwa:

Can. 1081 bis:

§ 1. *Qui ob morbum mentis vel ob defectum discretionis consensum matrimoniale elicere non valent incapaces sunt matrimonii contrahendi.*

§ 2. *Qui ob aliquam mentis perturbationem ab usu rationis actu impediuntur incapaces sunt, dum perturbatio perdurat, matrimonii contrahendi.*

Can. 1081 ter.

*Qui non valent assumere iura aut implere officia matrimonii essentialia, incapaces sunt matrimonii contrahendi*¹⁶.

Zgodnie zatem z projektem zaprezentowanym, zdaniem Komisji do spraw rewizji Kodeksu prawa kanonicznego, istniały trzy różne motywy, które w zależności od stanu psychicznego danej osoby, mogły wpływać na ważność wyrażanej przez nią zgody małżeńskiej:

defectus usus rationis;

defectus discretionis iudicii;

incapacitas assumendi onera coniugalia essentialia.

Po długiej dyskusji Konsultanci zwrócili uwagę przede wszystkim na możliwe zamieszanie, jakie mogły wzbudzić dwa terminy *defectus discretionis* i *defectus cognitionis*. Większość Konsultantów proponowała stworzenie odrębnej normy¹⁷ odnoszącej się zarówno do *defectus discretionis*, jak i do *defectus maturitatis*. Ponadto uznano, iż termin *defectus discretionis* winien być rozumiany w odniesieniu do *iura et officia matrimonialia*, czyli całej gamy praw i obowiązków, jakie współtworzą *communio vitae*. Absolutną nowością było zwrócenie uwagi na

¹⁵ Por. Paweł VI, *Allocuzione al Tribunale della Rota Romana del 27 gennaio 1969*, „Acta Apostolicae Sedis” 61 (1969), s. 177.

¹⁶ Pont. Comm. CIC, *Coetus Studiorum de Iure Matrimoniali*, „Communicationes” 7 (1975), s. 41.

¹⁷ „Primo questio fit an haec norma poni debeat hoc loco. Nam unus Consultor censet normam transferendam esse in cap. De impedimentis dum alii duo autumant normam hanc iam contineri in can. 1082, qui, tamen, melius redigi deberet ut clare appareat in ipso praeter quam de scientia minima etiam de discretionem agi. Omnes alii Consultores dicunt necessariam esse normam distinctam a can. 1082, quae bene inseri potest in hoc cap. de consensu, ubi iam inveniuntur aliae normae, ex. Gr. De matrimonio per procuratorem, quae per se non habent nisi latam connexionem cum consensu”, tamże, s. 46).

tw. anomalie psycho-seksualne i ich wpływ na ważność wyrażania zgody małżeńskiej¹⁸.

Dyskusja nad projektem z 1970 r. doprowadziła do stworzenia nowego Schematu z uwzględnieniem poprawek przekazanych Komisji przez Konsultantów.

SCHEMAT Z ROKU 1975

Schemat z 1975 r. zawierał następujące kanony:

Can. 296 (novus):

Sunt incapaces matrimonii contrahendi:

1. *qui mentis morbo aut gravi perturbatione animi afficiantur ut matrimoniale consensum, utpote usu rationis carentes, elicere nequeant;*

2. *qui laborant gravi defectu discretionis iudicii circa iura et officia matrimonialia mutuo tradenda et acceptanda.*

Can. 297 (novus):

*Sunt incapaces matrimonii contrahendi qui ob gravem anomaliam psycho-sexualem obligationes matrimonii essentielles assumere nequeunt*¹⁹.

4.1. Kanon 296

Kanon 296 Schematu z 1975 r. wskazywał na trzy różne warianty niezdolności psychicznej osoby: *morbus mentis*, *gravis perturbatio animi* i *gravis defectus discretionis iudicii*.

Przez pojęcie *morbus mentis* należało rozumieć tzw. choroby psychiczne, natomiast termin *gravis perturbatio animi* dotyczył różnych anomalii psychicznych, które jednak nie były uznawane jako choroby psychiczne, tak jak np. nerwice czy psychopatie. Trzeci z użytych w kan. 296 terminów *gravis defectus discretionis iudicii* nie odnosił się bezpośrednio do samej przyczyny wywołującej niezdolność psychiczną, ale raczej do jej skutków określanych terminem *defectus discretionis*, czyli brak rozeznania oceniającego. Można zatem było w tym miejscu zakwalifikować zarówno osoby całkowicie zdrowe, które nie osiągnęły jeszcze wystarcza-

¹⁸ „Ceteri Consultores sustinent oportunitatem et necessitatem huius normae quia revera plures sunt casus incapacitatis assumendis onera essentialia matrimonii; ita nymphomania et satyriasis impossibilem radunt fidelitatem ipsamque obligationem fidelitatis; item plures anomaiae; v.g. sexuales ut homophilia, sadismus, masochismus etc., saepe impossibilem reddunt vitam coniugalem, ipsumque debitum eandem servandi. Iamvero talis incapacitas assumendi onera matrimonialia non provenit ex defectu scientiae vel discretionis vel ex morbo mentis sed ex anomalis quae pertinent ad sphaeram psycho-sexualem quaeque gignunt quandam moralem impossibilitatem assumendi onera perpetua”, tamże, s. 49).

¹⁹ Pont. Comm. CIC, *Schema iuris recogniti „De Sacramentis”*, „Communicationes” 9 (1977), s. 369–370.

jącego stopnia dojrzałości psychicznej, aby mogły podjąć w sposób dojrzały i odpowiedzialny decyzję małżeńską, jak i te, które w skutek różnych zaburzeń osobowości również nie były zdolne do podjęcia decyzji małżeńskiej.

Kanon ten dotyczył zatem wielu różnych kategorii osób, których niezdolność mogła również nie mieć charakteru czysto rozumowego, a dotyczyć jedynie ich sfery wolitywnej. Możliwa jest przecież teoretyczna znajomość przedmiotu małżeństwa przy jednoczesnej niezdolności do wypełnienia obowiązków, które małżeństwo z sobą niesie. Możliwy jest teoretyczny osąd przy jednoczesnej niezdolności dokonania praktycznego osądu. W człowieku zdrowym intelekt i wola współdziałają tak, że jest on w stanie podążyć w sposób dobrowolny aktem woli za rozumowaniem dokonanym za pomocą intelektu. I choć wpływ czynników emocjonalnych jest zawsze duży, to jednak nie redukują one wolności działania. W przypadku człowieka dotkniętego ciężką anomalią psychiczną to współdziałanie nie jest możliwe. Dlatego teoretycznie może on wiedzieć, czym jest małżeństwo, a jednocześnie nie być w stanie dokonać praktycznego osądu co do osoby i co do samego przedmiotu małżeństwa. Mieliśmy zatem do czynienia w tekście kan. 296 z dwiema różnymi sytuacjami, z których jedna dotyczyła sfery rozumowej człowieka, druga zaś sfery wolitywnej.

Sformułowanie kan. 296 mogło budzić wątpliwości co do przedmiotu niezdolności, o której była mowa. Można było bowiem przypuszczać, że kanon w punkcie 1 odnosił niezdolność do samego wyrażenia woli zawarcia małżeństwa, w punkcie 2 zaś do *iura et officia matrimonialia*. W rzeczywistości jednak było inaczej, gdyż przedmiot niezdolności w obu przypadkach był ten sam i zawierał w sobie ogół praw i obowiązków, które wynikają z zawarcia małżeństwa.

4.2. Kanon 297

Kanon 297 w tej formie, w której został przedstawiony, budził z pewnością wiele wątpliwości. Mówiąc bowiem o przyczynie niezdolności psychicznej, jako jedyną wymieniał anomalię psycho-seksualną. Oznaczało to, że żadna inna anomalia o podłożu psychicznym, jak np. niedojrzałość emocjonalna, nie została uwzględniona w tekście kanonu. Co więcej, można było z niego wnioskować, że niezdolność psychiczna człowieka do zawarcia małżeństwa może być konsekwencją jedynie anomalii psycho-seksualnych i że pośród nich tylko te anomalie, które burzą psychikę człowieka mogą powodować niezdolność, o której była mowa w kanonie. Taki sposób rozumowania był nie do przyjęcia. Jest bowiem prawdą, że anomalie o podłożu psycho-seksualnym czynią osobę niezdolną do podjęcia i wypełnienia podstawowych obowiązków małżeńskich, nie oznacza to jednak, że są one jedyną możliwą przyczyną tejże niezdolności i że każda anomalia musi mieć charakter psycho-seksualny.

Warto zauważyć, że w proponowanych tekstach kanonów 296 i 297 Schematu z 1975 r. *defectus discretionis iudicii* i *incapacitas assumendi onera matrimo-*

nialia zostały umieszczone osobno w dwóch różnych kanonach. Oznaczało to, że dokonane zostało rozdzielanie pierwszej przyczyny niezdolności, która dotyczyła bezpośrednio małżeństwa *in fieri*, czyli zgody małżeńskiej od drugiej odnoszącej się do małżeństwa *in facto esse*, a więc praktycznego wypełnienia tego, co zawiera się w pojęciu *iura et onera matrimonialia*.

SCHEMAT Z 1982 ROKU

W 1977 r. Komisja do spraw rewizji Kodeksu prawa kanonicznego przystąpiła do oceny sugestii przedstawionych zarówno przez Konsultantów, jak i przez różne Konferencje Episkopatu. Propozycji zmian było wiele. W odniesieniu do kan. 296 proponowano np., aby sprecyzować pojęcie *discretio iudicii*, a w odniesieniu do kan. 297 w aktach Komisji zostały zapisane zdania następującej treści:

„*Non nulli animadverterunt in canone haberi indebitam restrictionem ad anomaliam psychosexualem tantum; incapacitas enim assumendi obligationes essentielles matrimonii non provenit tantummodo ex gravibus anomalis psychosexualibus. Ad solvendam difficultatem alii proposuerunt ut dicatur anomaliam psychicam, alii ut dicatur praesertim psychosexualem, alii ut addatur vel ob indolis gravissimam distorsionem, alii ut dicatur anomaliam psychicam aut psychosexualem, alii tandem ut dicatur simpliciter ob gravem anomaliam*”²⁰.

Po długich konsultacjach w 1980 r. został przedstawiony nowy Schemat kanonów, zawierający również dwa kanony dotyczące bezpośrednio niezdolności psychicznej stron do ważnego wyrażenia zgody małżeńskiej:

Can. 1048:

Sunt incapaces matrimonii contrahendi:

1° *qui mentis morbo aut gravi perturbatione animi ita efficiuntur, ut matrimoniale consensum, utpote sufficienti rationis usu carentes, elicere nequeunt;*

2° *qui laborant gravi defectu discretionis iudicii circa iura et officialia matrimonialia mutuo tradenda et acceptanda.*

Can. 1049:

*Sunt incapaces matrimonii contrahendi qui ob gravem anomaliam psychicam obligations matrimonii essentials assumere nequeunt*²¹.

Jak łatwo zauważyć, treść kanonu 296 Schematu z 1975 r. została udoskonalona. Nie używano już terminu *rationis usu*, który zastąpiono terminem *sufficienti rationis usu*. Również kan. 297 uległ znaczącym modyfikacjom. Niezwykle kontrowersyjny termin *ob anomaliam psycho-sexualem* został zastąpiony terminem *ob gravem anomaliam psychicam*. I słusznie, ponieważ termin *anomaliam psychicam* jest o wiele szerszy i zawiera w sobie nie tylko różne anomalie o podłożu

²⁰ Tamże, s. 370.

²¹ *Codex Iuris Canonici, Schema Patribus Commissionis reservatur*, Città del Vaticano 1980, s. 239.

seksualnym, ale również anomalie dotyczące osobowości i inne, które związane są z psychiką człowieka²².

W 1982 r. zostaje zaprezentowany Ojcu Świętemu kolejny Schemat Kodeksu prawa kanonicznego, który jednak w interesującej nas materii nie dokonał już żadnych zmian, poza jedną dotyczącą formy kanonu. Otóż kan. 1048 i 1049 Schematu z 1980 r. zostały połączone i w ten sposób, w Schemacie z 1982 r., stworzyły jeden kanon określony numerem 1095.

ZAKOŃCZENIE

Schemat Kodeksu prawa kanonicznego z 1982 r., po uprzednim zatwierdzeniu, został promulgowany 25 stycznia 1983 r. przez Ojca Świętego Jana Pawła II Kanon 1095, który na przestrzeni lat dzielących wydanie *Corpus Iuris Canonici* z 1917 r. i Kodeksu prawa kanonicznego z 1983 r. był wynikiem prac Komisji do spraw rewizji Kodeksu prawa kanonicznego, a jednocześnie odkrywczego spojrzenia Jurisprudencji rotalnej na materię niezdolności psychicznej osoby do ważnego wyrażenia zgody małżeńskiej, w obecnie obowiązującym Kodeksie prawa kanonicznego brzmi w sposób następujący:

Sunt incapaces matrimonii contrahendi:

1° qui mentis morbo aut gravi perturbatione animi ita afficiuntur, ut matrimonialem consensum, utpote sufficienti rationis usu carentes, elicere nequeunt;

2° qui laborant gravi defectu discretionis iudicii circa iura et officia matrimonialia mutuo tradenda et acceptanda;

3° qui ob gravem anomaliam psychicam obligations matrimonii essentials assumere nequeunt²³.

²² W jednej z najważniejszych sentencji lat siedemdziesiątych czytamy m.in.: „De radicati igitur incapacitate quaestio venit in illis omnibus personalitatis deordinationibus, quae penes psychiatrae cultores non attugunt formalem morbi qualificationem et tamen inducunt psychopathicam abnormitatem, quae potest praecise incidere in facultatem subiecti nectendi relationem interpersonalem, qua iura alterius in seipso una cum propriis in altero recte intelliguntur, intentione prosequuntur, mutua traditione et acceptatione commutantur”, c. Serrano, 5 kwietnia 1973, „Monitor Ecclesiasticus” 101 (1976), s. 115.

²³ *Codex Iuris Canonici, Schema Novissimum presentato al Santo Padre 25.03.82*, Città del Vaticano 1982, s. 195.